

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

شرح طوطی‌نامه «جواهرالاسمار» با نگاهی به دیگر طوطی‌نامه‌ها

به کوشش:

طاهره فتوادی

استاد راهنما:

دکتر اکبر نحوی

شهریور ۱۳۸۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب طاهره فتوادی دانشجوی زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظهار می‌کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: طاهره فتوادی

تاریخ و امضا: ۱۳۹۸/۷/۲۸

به نام خدا

شرح طوطی نامه «جواهرالاسمار» با نگاهی به دیگر طوطی نامه‌ها

به کوشش
طاهره فتوادی

پایان نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:
زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه‌ی: عالی

دکتر اکبر نحوی، استاد یار بخش زبان و ادبیات فارسی (رئیس کمیته)

دکتر محمد حسین کرمی، استاد بخش زبان و ادبیات فارسی

دکتر نجف جوکار، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی

شهریور ۱۳۸۸

سپاسگزاری

اکنون که نگارش این پایان نامه به نقطه‌ی انجام رسیده، لازم می‌دانم سپاس‌گوی استاد بسیار عزیزم جناب آقای دکتر اکبر نحوی باشم که بودنش برای بودنم نقطه‌ی شروع بود.

همچنین سپاسگزار استادان محترم مشاور جناب آقای دکتر محمدحسین کرمی و جناب آقای دکتر نجف جوکار می‌باشم که در انجام این تحقیق با راهنمایی‌های ارزنده‌ی خود، مرا یاری نمودند.

چکیده

شرح طوطی نامه «جواهرالاسمار» با نگاهی به دیگر طوطی نامه‌ها

به وسیله‌ی:

طاهره فتوادی

قصه‌های عامیانه یکی از زیباترین و شیرین‌ترین جلوه‌های حیات فرهنگی هر ملت است. از جمله متون نثر پارسی که در بردارنده‌ی تعدادی از این حکایات است، طوطی نامه «جواهرالاسمار» می‌باشد.

در این پایان نامه، ابتدا به تاریخچه‌ی قصه، اهمیت و نقش آن در زندگی بشر پرداخته شده، سپس تحریرهای مختلف طوطی نامه معرفی و تفاوت‌ها و شباهت‌های محتوایی و ساختاری بین آن‌ها بررسی شده است. همچنین مقایسه‌ای اجمالی بین تعدادی از این طوطی نامه‌ها با سندباد نامه بری صورت گرفته که یکی از نکات برجسته‌ی مشترک بین این آثار «حیله‌گری و شرارت زن» است.

در فصل سوم، اعلام، لغات و تعبیرات دشوار با مراجعه به منابع و فرهنگ‌های مختلف معنی شده و بعد از آن گویندگان اشعار فارسی و عربی موجود در متن، مشخص گردیده است که متأسفانه برخی از گویندگان این اشعار ناشناخته باقی ماندند. همچنین ترجمه‌ای از اشعار، عبارات، آیات و احادیث عربی ارائه شده است.

در بخش ضرب المثل‌ها نیز، با مراجعه به کتب مختلف امثال، ضرب المثل‌هایی که فقط در طوطی نامه «جواهر الاسمار» بوده، مشخص و معرفی گردیده است.

در فصل چهارم، نتیجه و ماحصل این پایان نامه ارائه شده است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول- مقدمه و کلیات
۱	۱-۱-مقدمه
۱	۱-۱-۱- تاریخچه‌ی قصه
۳	۱-۲- ادبیات عامیانه
۶	۱-۳- مکاتب قصه‌شناسی
۸	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۹	۱-۳- هدف تحقیق
۱۰	۱-۴- پیشینه‌ی تحقیق
۱۰	۱-۵- روش تحقیق

فصل دوم- نگاهی اجمالی به طوطی نامه‌ها و بحثی مقایسه‌ای بین برخی از آنها با

سندباد نامه برّی

صفحه	عنوان
۱۲	۱-۲- مقایسه‌ی طوطی نامه‌ها
۲۵	۲-۲- مقایسه‌ی طوطی نامه‌ها با سندباد نامه برّی
۳۸	۳-۲- بررسی خصوصیات و عناصر مشترک قصه‌های عامیانه
	فصل سوم
۵۲	۱-۳- شرح لغات و تعبیرات دشوار
۲۵۸	۲-۳- اعلام
۲۶۲	۳-۳- ذکر نام گویندگان اشعار پارسی
۲۷۰	۴-۳- ذکر نام گویندگان اشعار عربی همراه با ترجمه
۲۸۵	۵-۳- آیات قرآن
۲۹۷	۶-۳- ضرب المثل، احادیث و عبارات عربی
۳۱۶	۷-۳- بررسی امثال و حکم
	فصل چهارم
۳۲۸	۱-۴- نتیجه گیری
۳۳۲	فهرست منابع و مآخذ

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۹	۱-۲- نمودار فراوانی گویندگان حکایت‌ها در سه طوطی نامه
۲۱	۲-۲- منحنی حکایت‌های هر شب در سه طوطی نامه
۲۹	۲-۳- نمودار فراوانی شواهد کلام

فهرست کوتاه نوشت منابع

آنند	آنندارج
امثال و حکم	امثال و حکم دهخدا
تصوف	شرح اصطلاحات تصوف
تلمی	فرهنگ تلمیحات
حدود	تعلیقات بر حدودالعالم من المشرق الی المغرب
سخن	فرهنگ بزرگ سخن
ص	صفحه
علوم	فرهنگ علوم نقلی و ادبی
ف زبان	فرهنگ زبان فارسی
ف فارسی	فرهنگ ادبیات فارسی
ف موسیقی	فرهنگ موسیقی ایران
کنایات	فرهنگ کنایات
لاروس	معجم موسوعی الجمیع لاروس
لغ	لغت نامه دهخدا
منتهی	منتهی الأرب

فرهنگ نفیسی

واژه نامه موسیقی ایران زمین

نفیسی

و موسیقی

فصل اول

۱- مقدمه و کلیات

۱-۱- مقدمه

۱-۱-۱- تاریخچه‌ی قصه

در تاریخ زندگی بشر، قصه‌سازی و قصه‌گویی جایگاه ویژه‌ای دارد. انواع قصه و داستان و حکایت نزد تمامی ملل و اقوام، ارزش و اهمیت بسیار داشته و دارد. از میراث فکری بشر آثار مختلف و متنوعی برجای مانده که حکایت‌گر استعداد و نبوغ انسان در زمینه‌های مختلف است و وجه تمایز او از عالم حیوانات است. یکی از مظاهر زندگی انسان که زیرمجموعه‌ی حیات فرهنگی اوست، ساختن و گفتن قصه است که برای آن مبدأ و نقطه‌ی آغازی شناخته شده نیست. قصه، خود هنری است که نزد انسان نخستین کارکردهای مختلفی داشته است. گروهی قصه را بر تفکر مقدم دانسته و یا به عبارتی قصه‌گویی را مرحله‌ی ابتدایی تفکر انتزاعی می‌شمارند و بر این باورند که اولین اقوام انسانی، تفکر را نه با کمک مفاهیم و تصورات، بلکه با تصاویر شاعرانه انجام می‌دادند، مطالب خود را به صورت داستان نقل کرده و با خط هیروگلیف می‌نوشتند. (تقوی، ۱۳۷۶: ۳)

انسان نخستین، با داستان هم تجربه‌های خود را منتقل می‌کرد، هم آرزوها و امیالش را بیان می‌کرد و هم به تثبیت زندگی تاریخی خود می‌پرداخت. گذشته از این نکات، انسان احساسات و عواطف خود را تنها با اشکال هنری بیان می‌کرد چرا که تصور انسان نسبت به پدیده‌ها، در قالب هنری بهتر قابل تبیین بوده و می‌باشد.

کارکرد دیگر قصه‌ها کارکرد دینی و مذهبی آن‌هاست. نخستین قصه‌ها یعنی اساطیر هم امیال و آمال انسان‌ها را برآورده می‌ساخت و هم ارتباط آن‌ها را با ماورای طبیعت که به گمان انسان نخستین هر چیز از آن سرچشمه می‌گرفت، برقرار می‌کرد. اسطوره هم دین بود و هم هنر، هم تاریخ و هم سرگرمی، هم زبان و هم ابزار انتقال تجربه و دانش.

عمر داستان پردازی و داستان‌گویی به قدمت عمر انسان است و این نیست مگر به دلیل نیازهایی که از این طریق ارضا می‌شود؛ نیازهایی که برای سه گروه سازنده قصه، گوینده یا راوی و شنونده‌ی این داستان‌ها مطرح است. داستان‌ها دارای نیروی شفا بخش روانی و شفادهنده‌ی دردهایی هستند که سازندگان، گویندگان و شنوندگان قصه‌ها در آن شریکند. گویی که قصه جزئی از نیازهای روانی یا برآورنده‌ی چنین نیازهایی بوده است.

گذشته از مبانی روحی و روانی قصه‌ها، باید یادآور شد که انسان نخستین در زندگی روزمره خود با رویدادهایی روبرو می‌شد که بازگفتن آن‌ها هر چند جزئی از سرگذشت او بوده، اما شکل داستانی داشته است و می‌توان گفت نخستین قصه‌ها همان ماجراهایی بوده که برای انسان در جدال با طبیعت روی می‌داد. انسان نخستین که مسلماً با صحنه‌های پر خوف و خطر و نزاع با حیوانات وحشی مواجه بوده، هنگامی که به مأوای خود بازمی‌گشته، با زبانی که شاید تنها حرکات اعضا بوده، آن واقعه را برای دیگران تعریف می‌کرده است و دیگران نیز با ترس و هراس به آن گوش می‌دادند. بنابراین انسان نخستین به طور طبیعی با داستان‌گویی و داستان‌نیوشی سروکار داشته است. (همان: ۴-۷)

به طور کلی قصه تاریخچه‌ای بسیار طولانی دارد؛ مجموعه‌ای از قصه‌های جادوگران که مربوط به ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است، از فرهنگ و تمدن مصر باقی مانده و در چین نیز، نوعی قصه مربوط به ۱۰۰۰ سال قبل از میلاد وجود داشته است. هومر، حماسه‌های خود را (ایلیاد و اودیسه) ۱۰۰۰ سال قبل میلاد سروده و تاریخ افسانه‌ی سومری گیلگمش متعلق به ۱۴۰۰ سال پیش از میلاد است. همچنین تاریخ آفرینش افسانه‌های ازوپ (Aesop) به قرن ۶ میلادی می‌رسد. (همان: ۱۲)

نه تنها تاریخ قصه‌گویی مشخص نیست؛ حتی نمی‌توان آن را محصول نبوغ و ذوق یک ملت خاص دانست.

۱-۲- ادبیات عامیانه

فولکلور (folklore) که در اصل یک کلمه انگلیسی است به مجموعه‌ی آداب و رسوم و عقاید و عادات و افسانه‌ها و حکایات و امثال و ترانه‌ها و اشعار عامیانه اطلاق می‌شود و یا به علمی گفته می‌شود که در آداب، سنن، ادب و فرهنگ عامه بحث کند.

این کلمه را اولین بار در سال ۱۸۴۶ یک نفر انگلیسی به نام W.J.Thomas به کار برد. قبل از او افسانه‌ها و اشعار و آداب و رسوم توده‌ی مردم را به نام popular antiquities می‌خواندند ولیکن از سال ۱۸۴۶ به بعد کلمه‌ی فولکلور در همه‌ی کشورها مصطلح شد و امروز عموم نویسندگان آن را به همین لفظ به کار می‌برند. فولکلور مرکب از دو کلمه است یکی folk به معنی (مردم، خلق، توده) و دیگر lore به معنی (دانش، معرفت) و بنابراین کلمه‌ی فولکلور را می‌توان به فرهنگ و دانش عوام، یا افسانه‌ها و اشعار و آداب و رسوم و عقاید توده‌ی مردم ترجمه کرد. (شکورزاده بلوری، ۱۳۴۶: ۱)

«ادبیات شفاهی» مجموعه‌ای از اطلاعات احساسی و ادراکی انسان است که در طول تاریخ به هم فشرده شده در قالب‌های رمز، اسطوره، نماد و... جلوه‌گر شده است که از طریق گفتار منتقل شده و در این انتقال سینه به سینه، دست و ابزار نقشی نداشته است. ادبیات شفاهی اندوخته‌ی ذهنی مدرسه نرفته‌هاست. زبان مصلحت‌ها و حکمت‌هاست. چکیده‌ی حقایق و واقعیت‌های زندگی گذشته است که در زمان حاضر مصداق پیدا می‌کند.

ادبیات عامیانه بخشی از فرهنگ مردم است که تخیل، احساس، آرزو و اندیشه‌های گوناگون آن‌ها را از نسلی به نسل دیگر منتقل کرده و دگرگونی معیارهای زیبایی شناسی و اخلاقی هر دوره از زندگی یک قوم را آشکار می‌سازد. آن را هنر زبانی و هنر کلامی عامه نیز نامیده‌اند، زیرا ادبیات عامه میراث معنوی نسل‌های گذشته است که به صورت شفاهی در قالب آثاری ذوقی در میان آیندگان رواج یافته است و گونه‌های مختلف آن یعنی ادبیات داستانی، غیر داستانی و نمایشی به خاطر علاقه‌ای که روستاییان به حفظ سنت‌ها دارند و نیز به اقتضای شیوه‌ی زندگی‌شان که با طبیعت پیوسته و افزاینده‌ی نیروی احساس و تخیل آن‌ها است، بیشتر در میان آنان رواج یافته و از باورها و آرزوها و سنت‌های ایشان مایه گرفته است. مهم‌ترین بخش آثار داستانی، قصه‌ها یا افسانه‌های تاریخی، نیمه تاریخی، قهرمانی، عاشقانه، اخلاقی و پندآموز،

رمزی، تمثیلی، طنزآمیز و تخیلی است که بیشتر به نثر و گاهی به نظم و در قالب مثنوی یافت می‌شود. گونه‌های متفاوت ادب عامه نزد مردم در سنین مختلف، محبوبیت دارد مثلاً در حالی که لایبی‌ها آرام‌بخش نوزادان، مثل‌ها مطلوب کودکان نوپا، قصه‌ها و افسانه‌های پریان و جانوران محبوب کودکان دبستانی و نوجوانان است، ترانه‌ها و تصنیف‌ها شور و احساس جوانان را برمی‌انگیزد و حکایات و ضرب‌المثل‌ها و نمایش‌ها، بزرگسالان و سالخوردگان را سرگرم می‌سازد. از آن جا که فرهنگ و سنت و ارزش در جای‌های متفاوت، ویژگی‌های گوناگونی دارد، در ادبیات مردمی روایت‌های مختلفی یافت می‌شود. طی سال‌ها، روایت‌های گوناگون داستان‌های عامیانه را نقالان یا قصه‌پردازان در قهوه‌خانه‌ها و مجالس نقل کرده به زیور ذوق و سلیقه خود آراستند و هر بار شاخ و برگ‌هایی بدان‌ها افزودند. (انوشه، ۱۳۷۵: ۶۸-۶۷)

هنگامی که از شناخت قصه‌های عامیانه سخن می‌رود الزاماً به معنی یافتن رگه‌های (مردمی) در آن‌ها نیست. چه بسا نکاتی که در قصه‌های توده، نه تنها منافع ایشان را منعکس نمی‌کند، بلکه بر ضد آن‌ها نیز هست؛ زیرا هستند کسانی که بر زنجیرهای پای خویش، اشعار زیبا می‌سرایند. قصه، توده‌ای‌ترین هنر است. طرح مسائل مردم در قالبی جذاب، پرکشش، سرگرم‌کننده و ساده، یکی از دلایل فراگیر شدن قصه است. قصه‌ها با پیدایش کاری ندارند؛ بلکه عمدتاً حول مسائل جامعه می‌چرخند. آرزوهای آدمی را رقم می‌زنند و گویای تخیل هنری مردم هستند. مردمی که همواره و در طول هزاران سال تحت ستم و استثمار بوده‌اند، بدون آن‌که بتوانند علل واقعی خفت خویش را بفهمند. پس به پیش‌پاافتاده‌ترین دلایل و نموده‌ها، چنگ می‌انداختند؛ به نمودهایی که چه بسا روابط حقیقی را واژگونه نشان می‌دهند. او به مدد تخیل خویش بر خصم خود پیروز می‌شود. وزیر را بی‌آبرو می‌کند. تاج را از دست پادشاه می‌ستاند. پادشاه را وادار به کار کردن می‌کند... هر چه او در زندگی واقعی‌اش تحت انقیاد است، در مخیله‌اش آزاد و رها است. او به جبران انقیاد خویش می‌پردازد. او فقر خود را با به وجود آوردن یک دختر یا یک پسر که «وقتی راه می‌رود زیر یک پایش خشت طلا و زیر پای دیگرش خشت نقره درست می‌شود. وقتی گریه می‌کند مروارید غلتان و وقتی می‌خندد دسته گل می‌ریزد» در خیالش جبران می‌کند. بهروزی و نیک بختی آرزوی تاریخی مردم است، هر چند این آرزو در دوره‌های متفاوت تاریخی، سطوح مختلفی به خود می‌گیرد. اما اصل آن را نقض نمی‌کند. این آرزوی تاریخی، عمده‌ترین محور قصه‌هاست. برای ایشان نیک بختی فرد، در

خوشبختی جامعه تحقق نمی‌یافت، بلکه درست برعکس، این جامعه بود که در خوشبختی فرد، نیک بخت می‌شد. این است که در قصه‌ها همیشه افراد هستند که خوشبخت می‌شوند و از آن جایی که این افراد برگزیده‌ی مردم بودند، هر کس خویش را در خوشبختی آن‌ها سهیم می‌دید. این خوشبختی نیز در چارچوب همان مناسبات موجود یافت می‌شد. «پادشاه» بدجنسی می‌رفت و «قهرمان» خوش طینتی جای او را می‌گرفت. تنها آدم‌ها بودند که تغییر می‌کردند، زیرا در ذهن آن‌ها مناسبات، جایی نداشت - و نمی‌توانست داشته باشد. (رضایی، ۱۳۸۲: ۱۵)

قصه در ادبیات ایران همان قدر تأثیر داشته است که نمایشنامه در ادبیات اروپا. در دوره‌ی ساسانی که تنها مطالب دینی و دولتی به نثر درآمد، قصه‌ها بیشتر سینه به سینه نقل و حفظ می‌شد، چنان‌که تا امروز نیز این شیوه باقی است. در زمان انوشیروان که مکتوب کردن آثار، آغاز شده بود، این افسانه‌ها مدون گشت و نیز داستان‌هایی به زبان پهلوی ترجمه شد. پس در دوره‌ی پهلوی دو نوع قصه وجود داشته است: ۱- قصه‌های ایرانی مانند هزار داستان، خزاغه و نزهه، روزبه یتیم؛ ۲- قصه‌های غیر ایرانی (و اغلب هندی) مانند کلیله و دمنه، بلوهر و بوذاسف، سندباد، مروک، الصیام و الاعتکاف و هزار و یک شب که از غنی‌ترین و معروف‌ترین قصه‌های دنیاست. پس از این دوره، قدیمی‌ترین قصه‌ی به جا مانده، سمک عیار در قرن ششم هجری است و پس از آن ابومسلم نامه، اسکندر نامه، امیر ارسلان و حسین کرد شبستری است. در گذشته قصه نویسی به عهده‌ی شاعران بوده است. در نتیجه اکثر قصه‌ها به نظم درآمدند. گردآوری قصه سابقه‌ی طولانی دارد ابو عبدالله جهشیاری (۳۳۱هـ.ق) از قدیمی‌ترین کوشندگان در این زمینه است. در ایران از دیرباز کسانی بودند که قصه‌ها را به آواز در کوچه‌ها می‌خواندند. نمونه‌ی این افراد در میان اعراب نیز بودند که قاصّ نامیده می‌شدند. اما نهضت نوین علمی در این زمینه از قرن ۱۴ هجری شمسی آغاز شد. از پیشکسوتانی که در اروپا پس از پایگیری نهضت رمانتیسم (نیمه اول قرن ۱۹) در این راه کوشیده‌اند، می‌توان از وکوفسکی، کریستین سن، هانری ماسه و گالونا نام برد. از پیشکسوتان ایرانی کسانی چون حسین کوهی کرمانی، صادق هدایت، فضل الله صبحی (مهتدی)، سید ابوالقاسم انجوی شیرازی، احمد شاملو، محمد جعفر محجوب، امیرقلی امینی و صمد بهرنگی در این زمینه کوشیده‌اند. (انوشه، ۱۳۷۵: ۶۸۷-۶۸۶)

۱-۱-۳- مکاتب قصه‌شناسی

قصه‌های عامیانه از گذشته‌های دور در قالب مجموعه‌هایی نظیر هزار و یک شب و داستان‌های رومیان (مجموعه حکایات و قصه‌های لاتینی که در اوایل سده‌ی چهارده احتمالاً در انگلستان گردآوری شده‌اند) به یادگار مانده‌اند. اما از اوایل سده نوزدهم بررسی در ماهیت قصه‌های عامیانه به شکلی گسترده و جامع تداوم یافته است؛ یعنی از زمانی که در آلمان ویلهلم گریم و برادرش یاکوب در فرهنگ عامه و گردآوری افسانه‌ها دست به فعالیت زدند. از زمانی که مطالعه در زمینه گردآوری و تحلیل قصه‌ها و افسانه‌ها در اروپا آغاز شده است، مکاتبی پیدا شده‌اند که بدین قرارند:

۱- فرضیه هندواروپایی، که نخست برادران گریم آلمانی به آن پرداخته، سپس فاکس مولر، سانسکریت دان معروف آن را تکمیل کرده است. اینان معتقدند که قصه از اساطیر آریایی کیهان و خورشید و ستارگان که در پیش از تاریخ، در هند وجود داشته است، سرچشمه می‌گیرد. آریاییان از پدیده‌های جوّی، آسمان، شب و طلوع خورشید که زبان برای مفاهیم مجرد هنوز توانایی نداشت، خدایانی ساختند و پس از پراکندگی هند و اروپاییان در سراسر اروپا، مدلول اصلی خدایان ودایی فراموش شد و فقط برخی اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های نارسا باقی ماند که از آن‌ها اساطیر به وجود آمد؛

۲- فرضیه هندی که تئودور بنفی در ۱۸۵۹ آن را وضع کرد. به گفته او حتی اگر خاستگاه همه‌ی قصه‌های حیوانات، کتاب پنچانترا (کلیله و دمنه) در مغرب زمین و خاصه در یونان باشد، در عوض قصه‌های شگرف جادو همیشه ریشه در هند دارند و راهبان بودایی در تعالیم خویش از آن‌ها برای تمثیل و قیاس استفاده کرده‌اند؛

۳- فرضیه مردم‌نگاری که بزرگترین نماینده آن اندرو ولانگ، مردم‌شناس انگلیسی است. او معتقد است که قصه پس مانده‌ی اسطوره نیست، بلکه ابتدایی‌ترین شکل آن، در دوره‌ی روانمندانگاری (Animisme) و توتیم پرستی (Totemisme) به وجود آمده است. پیروان این عقیده به رازمندی قصه‌ها معتقد نیستند و آن‌ها را حاوی آثار و مآثر آداب و رسوم کهن می‌دانند؛

۴- فرضیه آیین گرای، که «پل سن تیو» مبدع آن بوده است. او نظریه‌ی قوم نگاری را از سر گرفت. با این تعبیر که قصه‌ها آیین‌هایی قومی هستند که امروز فراموش شده‌اند؛

۵- فرضیه مارکسیستی، که ولادیمیر پراپ، فولکلورشناس روس آن را وضع کرده است. او می‌کوشد تا نظام‌های تولیدی کهن یا حکومت‌های اجتماعی قدیم را که موجب خلق قصه‌های جادویی شده‌اند معلوم سازد. پراپ معتقد است که قصه‌های جادویی، حاوی آثار و مآثر معتقدات و مناسک ابتدایی جوامع طایفه‌ای، در دوران میوه‌چینی و شکار هستند که جوامع ابتدایی عصر کشاورزی یا تمدن‌های بعدی به علت عدم درک آن‌ها، آن‌ها را به غلط تفسیر کرده و دگرگون ساخته‌اند؛

۶- فرضیه روانکاوی، که فروید آغازگر آن است. او قصه را صورت ساده‌ی اساطیر بازمانده‌ای که ناقص شده‌ی توهمات، آرزوهای جوامع و قوم‌ها در حکم رؤیاهای دایمی بشر در دوران جوانی‌اند، می‌داند. او پرداخت قصه را با پرداخت رویا همسان می‌داند؛

۷- فرضیه ساخت شناسی که در دهه‌ی ۱۹۵۰-۱۹۶۰ مطرح گردید و بهترین بررسی در این زمینه را ولادیمیر پراپ انجام داد. او معتقد است که لازمه‌ی تحقیق در مورد تکوین و شناخت معنی قصه، بررسی ساخت آن است؛

۸- یکی دیگر از مکاتب تفسیر قصه، مکتب تاریخی- جغرافیایی فنلاند است. پیروان آن معتقدند که قصه، اسطوره و افسانه به آسانی از موانع زبانی و فرهنگی می‌گذرد و به فرهنگ‌ها و زبان‌های دیگر سرایت می‌کند. فولکلور که ابتدا در بازسازی تاریخی به کار می‌رفت در قرن بیستم در سیاست عملی و از دیدگاه ایدئولوژیک به کار رفته است. یوهان گوتفرد هردر (۱۷۴۴-۱۸۰۳) این نظریه را که ادبیات یونان معیار ادبیات دیگر ملل است رد کرد. به دیدگاه قصه از حیث تجلی بخش روح ملی تأکید ورزیده است. اما آخرین فرضیه را فولکلورشناسان جوان آمریکایی مطرح کردند. آنان قصه را از دیدگاه‌های مردم شناسی، زبان شناسی، روان شناسی فرهنگی و جامعه شناسی بررسی کرده، به بافتی که فولکلور و قصه در آن پدید آمده است توجه نشان داده‌اند و با جدایی متن از بافت زبانی، رفتاری، ارتباطی، بیانی و نمایشی مخالفت کرده‌اند. (انوشه، ۱۳۷۵: ۶۸۷-۶۸۶)

امروزه، با درک اهمیت قصه‌های عامیانه، ضرورت پرداختن به ادبیات مکتوبی که ریشه‌ی شفاهی دارند، احساس می‌شود. در این پایان نامه که در چهار فصل تهیه و تنظیم شده، سعی بر

آن است تا طوطی نامه جواهرالاسمار را که محمد بن النعری (الشغری؟) از کتب و منابع مختلف هندی جمع آوری و ترجمه کرده است، بررسی و شرح شود. در فصل دوم با در نظر گرفتن نسخه‌ها و تحریرهای مختلف طوطی نامه، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی را که بین آن‌ها چه از لحاظ ساختاری و چه محتوایی وجود دارد، بررسی می‌گردد و برای سهولت دسترسی به برخی از مطالب، نمودارهایی نیز تهیه می‌شود. همچنین مقایسه‌ای اجمالی بین تعدادی از این طوطی نامه‌ها با سندباد نامه برّی انجام می‌گیرد که مبنای چنین مقایسه‌ای، به درون مایه‌ی اصلی این آثار یعنی «خدعه و بی وفایی زن» برمی‌گردد. در فصل سوم، اعلام، لغات و تعبیرات دشوار طوطی نامه جواهرالاسمار شرح و گویندگان اشعار پارسی و عربی شناسایی و ترجمه‌ای از اشعار عربی، آیات، احادیث، امثال و عبارات عربی نیز، ارائه می‌شود. در بخش ضرب المثل‌ها با استفاده از کتب امثال، تازگی برخی از آن‌ها در این اثر بررسی می‌گردد.

با توجه به محوریت «شرارت و مکاری زن» در این آثار، تحقیقاتی درباره‌ی علت وجود چنین نگاهی به زن در طول تاریخ، انجام گرفت ولی به دلیل نبودن منابع کافی، به نتیجه‌ی مطلوب و دلخواه نرسید؛ امید است که در آینده، بتوان با صرف زمان بیشتر و دسترسی به منابع غنی‌تر، به پاسخی قابل قبول دست یافت.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

افسانه‌ها جز خاصیت سرگرم کنندگی، جنبه‌ی پرورشی و تهذیبی نیز دارند و این چنین است که می‌بینیم بزرگانی چون مولوی، سهروردی و ... برای بیان دقیق‌ترین اندیشه و باریک‌ترین تهذیبات و تعلیمات خود، به قالب افسانه روی آورده‌اند. گذشته از صراحت و اصالت داستان‌های عامیانه، از آن جایی که سازندگان این آثار اغلب از مردم عادی بوده‌اند و در متن جامعه می‌زیستند، این داستان‌ها از جهت تاریخ، مردم شناسی و جامعه شناسی - تاریخی سخت قابل اعتنا هستند. پس هرگونه مطالعه در ادبیات عامیانه و فولکلور نوعی تحقیق جامعه شناسی خواهد بود. (انزایی نژاد، ۱۳۵۴: صص ۳۷۲-۳۷۰)

متأسفانه، ادبیات فولکلور آن چنان که باید و شاید مورد توجه قرار نگرفته است. در فرایند توسعه جامعه بشری می‌توان دوره‌هایی را یافت که ادبیات مردمی به دیده حقارت نگریسته شده است. غافل از آن که ادبیات کلاسیک تا چه حد به ادبیات فولکلور بدهکار است. بدون شناخت افسانه‌ها و ادبیات عامیانه یک ملت، شناخت تاریخ، اندیشه و عقاید آن ممکن نیست. در نتیجه برای آگاهی از فلسفه و جهان بینی، افکار و راهکارهای بهتر زیستن در نگاه پیشینیان، مطالعه‌ی آثار عامیانه بسیار ضروری است. تحقیق درباره‌ی طوطی نامه‌ها و رفع ابهامات و دشواری‌های متنی چون «جواهر الاسمار» که دارای نثر فنی ملایمی است، گامی خواهد بود تا علاقه‌مندان به این آثار بتوانند از این سرمایه‌های سرشار افسانه‌ای که در بردارنده‌ی واقعیاتی از زندگی پیشینیان است، بهره‌ی لازم را ببرند.

۱-۳- هدف تحقیق

آن چه در این پایان نامه بررسی شده، عبارتند از:

- ۱- مطالعه‌ی طوطی نامه‌ها و بررسی اجمالی تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود و مقایسه‌ای بین طوطی نامه‌ها و سندباد نامه برّی.
- ۲- شرح لغات و تعبیرات دشوار.
- ۳- مشخص نمودن گویندگان اشعار (اعم از عربی و فارسی) و تا آن جا که امکان پذیر باشد، ارائه‌ی ترجمه‌ای روان از ابیات عربی.
- ۴- بررسی ضرب‌المثل‌ها تا حدّ مقدور، بر این اساس که آیا قبل از این اثر، ضرب‌المثل مذکور در آثار پیشینیان کاربرد داشته است و یا این که اولین بار است که ضرب‌المثل در کتاب آورده شده است.